

La pinassa

(ALDC, V, 1251. La pinassa)

El referent consisteix en ‘fullam sec estès per terra, que ha caigut del pi’. Els lexemes més freqüents es basen en el mot *fulla* 40, 98, 101 (< FOLIA), amb determinant, *fulla seca* 115, 124, 140, *fulla seca del pi* 25, 29, 127, més usat en pl. i també amb determinant, *fulles de pi*, i amb diversos der.: *fullac* 56, *fullaca*, amb el suf. col·lectiu -ac, -aca (< -ACCU, -ACCA), com *pastac* ‘massa de paper mastegat’; *fullaraca*, amb l’interfix -ar-; *fullat* 95, *fullada* 126, amb el suf. -at, -ada (< -ATU, -ATA), de valor col·lectiu, com *nuvolat*, *arbrat*, *gentada*; *fuiafet* 36, amb iodització, sembla un der. de *fuiaf* (*fullat*) amb el suf. col·lectiu -et (< -ETU), com *canyet*; *fullatge* 101, amb el suf. també col·lectiu -atge (< -ATICU), com *brancatge*; *fullarasca*, manlleu a l’arag. *follarasca*, congènere del cast. *hojarasca* (cf. Veny, 2012 b: 104), amb les var. *fullarusca de pi* 145 i *fallaruca* 164. Cal afegir aquí mots que, per semblança del referent, s’han aplicat a la fulla del pi: *pua de pi* 24, 33, 103, des de ‘cos prim i rígid acabat en punta’, d’origen incert, potser de *PUGA; *aresta de pi* 39, a partir de ‘aresta d’espiga’ (< llat. vg. ARĒSTA, cl. ARĪSTA); *agulla*, per similitud amb l’agulla de cosir (< llat. vg. ACŪCŪLA, pròpiament ‘agulleta’, dim. de ACUS) (var. *agulla de pi*; *gulla del pi* 85, amb afèresi; *aïlla* 173, *aïlla de l] pi* 162, 178, amb pèrdua de la -g- intervocàlica en contacte amb [u]); *peçó d’agulles* 92 (*peçó* ← cast.-arag. ‘capoll’ < ‘mugró’). Els der. de *pi* (< PĪNUS) també s’hi troben: *pinassa*, amb el suf. despectiu -assa (< -ACEA), com els de *pinatxa* 157, *pinarra* 93, 94, *pinata* 97, *pinotxa*, aquest, segurament per contacte amb l’arag.; l’intensiu despectiu potser es troba en *sapina* 15, 91, der. de *sapí* (< SAPPĪNUS ‘avet’).

Una semblant relació foliar és present en la idea de:

1) ‘fulles escampades, assolades’: *solada de fulles de pi* 119; *tapis* 5 (← fr. ant. *tapiz* ‘cobretaula; catifa’); *jaç* 42, 151, 173 (< llat. vg. *JACIUM, der. de JACĒRE ‘jeure’), *jaç d’agulla de pi* 88 i *jaïll de fulla de pi* 90 (pron. [tʃ]aïll, amb ensordiment de la palatal) (< *jaïlla* < JACĪLIA, masculinitzat);

2) ‘branca amb fulles, brancons’: *rama* 138, f. de *ram* (< RAMU), per analogia de FOLIA (var. *rama de pi* 20, *rama de pi seca* 66), der. *ramulla de pi* 175, *ramilla* 111 i *ramutxa* 186, amb el suf. dim. -ulla (< -UCULA)

i -illa (< -ICULA) i el segment -utxa, respectivament, també de valor dim.; *busqueta* 190, dim. de *busca* ‘bri, brossa’, d’origen fosc; *brosta* 51, des de ‘part tendra, conjunt de brots, fullatge’, d’origen incert (var. *brozca de pi* 159; der. col·lectiu *brostalla* 183); *cima* 58, 64 (< CYMA ‘brot, tija tendra’; var. *cima de pi* 67); *xina* 58, potser per homonimització amb el gentilici; *brins de pinotxa* 185 (*bri* ‘tija prima’ < gäl·lic *BRINO);

3) ‘rebuig, despulles, restes’: *borra de pi* 78, des de *borra* ‘residus de matèria tèxtil’ (< llat. tardà BŪRRA ‘drap bast de llana’), der. *borrim* 59 i *borrassa de pi* 45, amb el suf. -im (< -IMEN), com *polsim*, i -assa (< -ACEA), respectivament; *ravugada* 139 (no DCVB ni DECat) < *revuada* < *refusada*, der. de REFUSU, per sonorització de -F-, pèrdua de [z] intervocàlica (per dissimilació amb la r, com dial. *roella* ‘rosella’) i epèntesi de -g-; *despulla* 108, deverbal de *despullar* (< llat. DESPŌLĪARE ‘saquejar’, der. de SPOLIUM ‘pell dels animals; botí’); *brossa* 12, 141 (*brossa del pi* 129, 146, 180, 189, *broza* 12), d’origen incert; *fem de pi* 160 (< llat. vg. FĒMUS, ant. *fems*), sinònim de *bassura del pi* 118 (← cast. *basura* < llat. vg. *VERSŪRA, der. de VERSUS, part. de VERRERE ‘escombrar’); *rastoll de pi* 179 (< *restoll* < llat. vg. *RESTŪCLUM); *escombra* 145, postverbal de *escombrar* ‘netejar’ (< llat. vg. *EXCOMBORARE ‘treure noses’);

4) ‘conjunt d’individus menyspreables’: *xusma* 147 ← cast. *chusma* ‘conjunt de gent baixa’ ← ‘conjunt de galiots’ (← genovès *ciusma* < llat. vg. *CLUSMA, pres del gr. KÉLEUSMA, cf. DECat i Veny, 2012 a: 100); *xusca* 142, 149, 152 deu ser una var. de l’anterior per encreuament amb *xisca* (millor que no partir de *xisca* encreuat amb *fullaca*, com fa el DECat).

Altres mots: *barallofa* ‘cassanella’ 125 (*barallofa de pi* 137), potser var. de *ballarofa*, que partiria del nucli *ballar*; *barafulla de pi* 137 s’ha homonimitzat amb *fulla*.

En la distribució areal, *fullaca*/*fullaraca* es troben per quasi tots els dialectes, *pinassa* és privatiu del cat. central i el val. *fullarasca* és un antic aragonesisme. Són mots normatius *fullaca*, *fullaraca*, *fullac* (aquest, pres d’Aguiló), des del DOrt, 1917; *pinassa*, des del DG₁, 1932.